

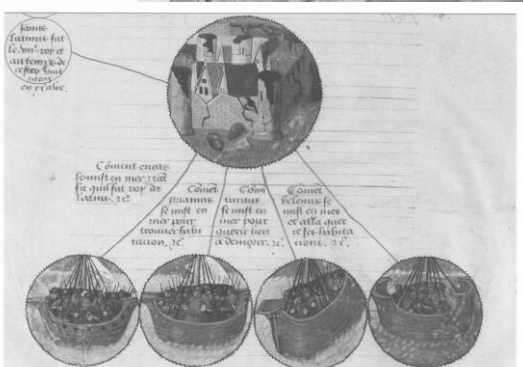
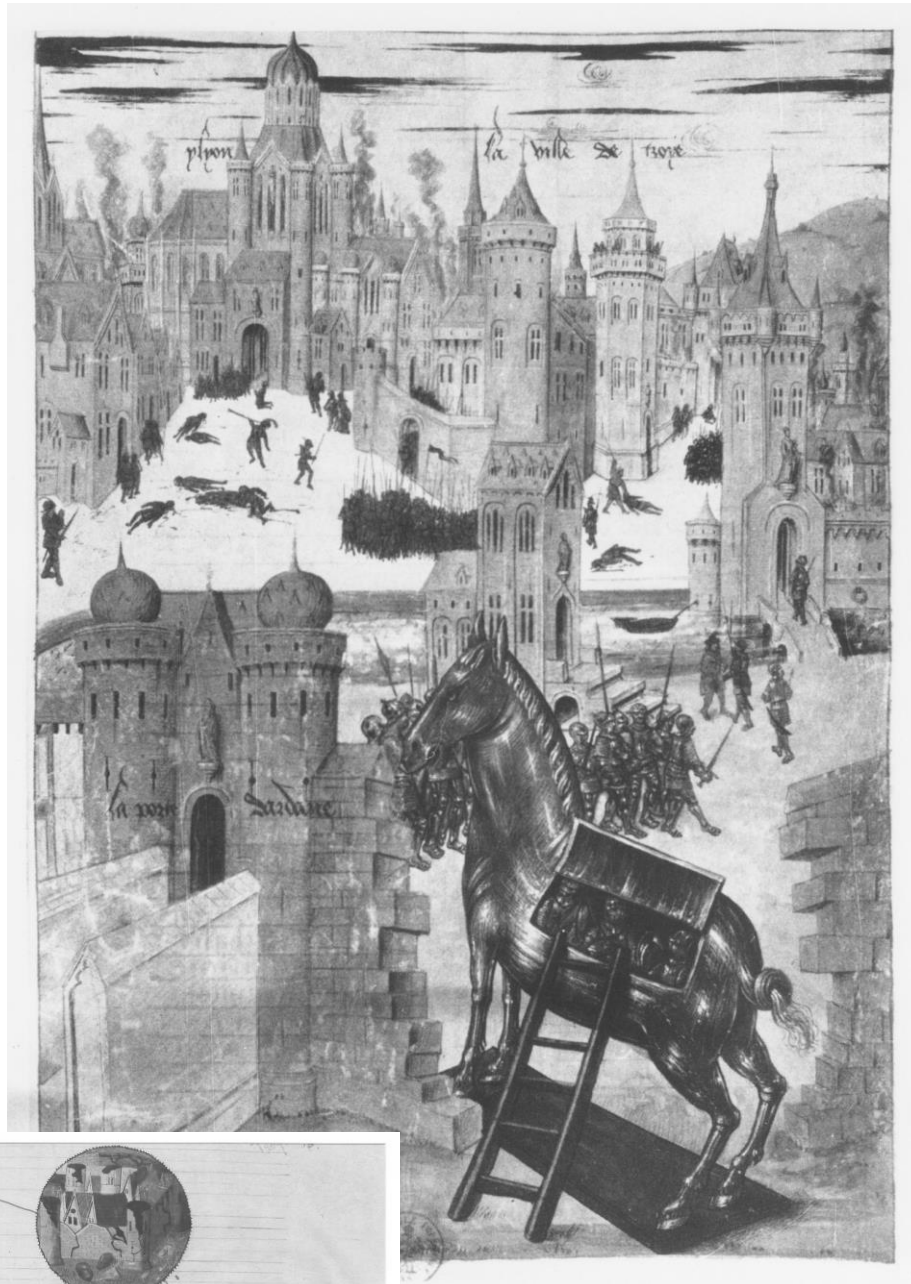

De eindeloze stad. Troje en Trojaanse oorsprongsmythen in de (laat)middeleeuwse en vroegmoderne Nederlanden.

W.A. Keesman

DE EINDELOZE STAD

TROJE EN TROJAANSE OORSPRONGSMYTHEN
IN DE (LAAT)MIDDELEEUWSE EN VROEGMODERNE
NEDERLANDEN

WILMA KEESMAN

Samenvatting

I. Inleiding

De Trojaanse Oorlog was een van de eerste wereldlijke onderwerpen waarmee de beginnende drukpers in de Nederlanden op de markt kwam. In korte tijd verschenen er drie verschillende teksten over deze geschiedenis. Herdrukken wijzen op daadwerkelijke, blijvende vraag. Waarom was men zo geïnteresseerd in deze stof?

Er was al lang grote belangstelling voor Troje, in heel Europa. De bewerking van de stof bloeide op in de hoofse ridderepiek, met de *Roman de Troie* van de Anglo-Normandische hofauteur Benoît de Sainte-Maure, voorbeeld voor de dertiende-eeuwse Nederlandse Troje-romans van Segher Diengotgaf en Jacob van Maerlant, eveneens geschreven voor hofkringen. Nog meer invloed had de *Historia Destructionis Troiae*, een bewerking van Benoît's *Roman* door Guido de Columnis. Hij werd dé Troje-autoriteit voor de late middeleeuwen. Ook de genoemde drie Nederlandse incunabelen, geproduceerd voor een inmiddels goeddeels stedelijk publiek, gaan terug op zijn werk. De interesse van onderzoekers voor dit enorme corpus bleef beperkt, en was ongelijk verdeeld. Omvang en complexiteit van het materiaal vormden een praktisch probleem. Maar een fundamentele obstakel was het onbegrip en gebrek aan waardering voor de middeleeuwse visie op Troje als *historisch* gegeven. Laatmiddeleeuwse teksten kregen de minste aandacht.

Er is meer materiaal dat inzicht in de betekenis van de Troje-stof kan geven. Vooral kronieken zijn van belang. Veel middeleeuwse volkeren en dynastieën legden, naar Romeins voorbeeld, hun oorsprong in Troje. Veel kronieken openden daarom met de val van de stad en de daarop volgende avonturen van een eigen Trojaanse stamvader. Voor de hand ligt de vraag of de laatmiddeleeuwse en speciaal de stedelijke belangstelling voor de stof in de Nederlanden mede kan worden verklaard uit zo'n eigen lijn naar de stad. Trojaanse oorsprongssagen zijn echter lang beschouwd als bizarre uitwassen van de historische opvatting van de stof, en werden het liefst genegeerd. In Nederland is er nauwelijks aandacht aan besteed. Dit onderzoek richt zich vooral op inventarisatie en analyse van deze sagen in de Nederlanden: juist daarin lag het unieke belang van Troje.

II. De overlevering van klassieke kennis over Troje

Als belangrijkste bron voor de Trojaanse Oorlog golden de 'ooggetuigenverslagen' van Dares en Dictys. Andere klassieke auteurs dienden alleen ter aanvulling: zij schreven lang ná de gebeurtenissen, in de onbetrouwbare versvorm, en lieten goden optreden. Hun poëzie bood eerder morele en allegorische waarheden dan feitelijke. In de middeleeuwen werd het werk van Dares en Dictys vooral indirect verspreid, door de bewerkingen van Benoît de Sainte-Maure en Guido de Columnis, beiden bedoeld als geschiedschrijving maar opgesierd met hoofse en geleerde extra's. Het humanistische *ad fontes* betekende in dit geval: terug naar Dares en Dictys. Aan hun status en aan de opvatting van de Trojaanse Oorlog als bijzonder goed gedocumenteerd historisch feit veranderde voorlopig niets, ook niet door de kennismaking met Homerus en de klassieke tragedies. Pas nadat zij begin achttiende eeuw waren ontmaskerd werden de dichtelijke bronnen bepalend, en werd Troje een mythe - tot de archeologie het weer een historische basis gaf.

De middeleeuwse zingeving van de geschiedenis van Troje werd voor een belangrijk deel bepaald door invloedrijke vroegchristelijke auteurs, die stad en strijd een plaats in het universele wereldbeeld gaven.

In de laatmiddeleeuwse Nederlanden was Guido de voornaamste bron voor de stof. Zijn werk vormde de basis voor de drie genoemde Troje-drukken, elk met andere invalshoek. Gheraert Leeu bracht zijn *Historien van Troyen* (Gouda, 1479) als degelijke geschiedschrijving, met nadruk op de band tussen Troje en Europa. Jacob Bellaerts *Vergaderinge der Historien van Troyen* (Haarlem, 1485) was een vertaling van een ridderlijke, Bourgondische Troje-compilatie, in bijpassend fraaie vormgeving. Roland van den Dorpes *Hystorye van der destrucyen van Troyen* (Antwerpen, ca. 1500) was het meest zelfstandig en vernieuwend. De historie van Troje werd hier gepresenteerd als exempel voor de gevaren van de liefde. Van den Dorpe had als enige duidelijk succes. Dat lag niet alleen aan zijn aanpak, het lag ook aan Antwerpen. Zo'n grote stad bood meer kans op verkoop. Bovendien was er nergens zo'n rage rond het eigen Trojaanse verleden als in Antwerpen. Het succes van de *Destrucyen* viel daar mee samen.

III. Een historisch feit

Troje gold als geschiedenis, en de middeleeuwse visie op geschiedenis was dan ook bepalend voor de visie op Troje. Belangrijk was de uitleg van de historie als opeenvolging van vier wereldrijken, waaraan God achtereenvolgens de universele macht had toebedeeld. Het laatste was het Romeinse Rijk, waarin die macht ook weer was doorgegeven: nu vervulden de Duitsers er het keizerschap. Deze *translatio imperii*-gedachte liet zich verbinden met het idee van een religieus geladen Oost-Westbeweging in het verloop van de geschiedenis. Het meeste wereldgebeuren droeg niet bij aan het heilsplan, aan de redding van de mens door Christus. Het interpretatiemodel voor dat deel van de historie was Fortuna's rad: de eindeloze cyclus van opkomst en ondergang die de ijdelheid van het aardse demonstreerde. Daarnaast bood wereldlijke geschiedenis een eindeloze hoeveelheid verdere lessen.

Troje was een sterk voorbeeld van de werking van Fortuna, en een vanitas-symbool. Verder getrokken lering was afhankelijk van beschouwer, omstandigheden en literaire context. De laatmiddeleeuwse Nederlandse literatuur sloot meer aan bij de misogynie klerikale traditie dan bij de hoofsidealiserende, door de geschiedenis van Troje uit te leggen als waarschuwend exempel inzake liefde en onkuisheid. Die onkuisheid maakte overigens wel deel uit van de attractie van de stof.

Het grote belang van Troje lag echter niet in haar exemplaarwaarde, maar in haar unieke plaats op het raakvlak van heilshistorie en wereldlijke geschiedenis. Want Troje was de moederstad van het Romeinse Rijk, en vervolgens van iedereen die op dat belangrijke voorbeeld wilde aansluiten.

IV. Trojaanse oorsprongssagen: de Europese traditie

Van de middeleeuwse Troje-sagen was de Frankische de oudste en voornaamste. Inhoudelijk kende zij een lange, stabiele traditie. De interpretatie wisselde. Franken, Fransen en Duitsers, adel, geestelijkheid en burgerij: allemaal gaven ze een eigen invulling. Als moederstad van Rome was Troje vanouds verbonden met de Rijksidee, en zo werd de stad ook ingepast in het middeleeuwse wereldbeeld. Door de *translatio imperii* op de Romeinen bleken de Trojanen opgenomen in het grote Oost-Westplan, want voorbestemd tot opvolging in het laatste wereldrijk, waarin Christus was geboren. Trojaans bloed had de principiële implicatie van uitverkiezing, soevereiniteit, hoogste wereldlijke macht. In vroege bronnen voor de Frankische sage ging het allereerst om het volk: ze gaven een verklaring en fundering voor ouderdom, naam en aard, autonomie, eenheid en bestemming. Maar al bij Fredegarius

(zevende eeuw) kreeg dit laatste aspect heilshistorische lading. De keizerskroning van Karel de Grote, in 800, maakte de Franken definitief tot het nieuwe Rijksvolk, een positie die Fransen en Duitsers elkaar vervolgens voortdurend betwisten. De sage had ook dynastiek belang. De eerste genealogische banden met Troje werden gelegd voor de Merovingers. Later verbonden de Karolingers zich met het Trojaanse bloed, door middel van een daartoe verzonden Merovingische koningsdochter Blithildis. Bijna alle regerende vorstenhuizen in het Duitse Rijk knoopten aan bij deze stamboom, en de Franse koningen deden dat eveneens. Hiermee onderbouwden zij allerlei stellingen, maar vooral hun recht op het keizerschap.

In Engeland beriep men zich op de eveneens zeer oude en invloedrijke Brutus-sage. Ook dit verhaal werd ingezet in allerlei politieke kwesties, vooral tegenover Frankrijk. In ontwikkeling, verbreiding en gebruik is er grote overeenkomst met de Frankische sage.

Auteurs en publiek moeten aanvankelijk worden gezocht in een relatief beperkte kring van *litterati* en hun eventuele opdrachtgevers aan de grotere wereldlijke en kerkelijke hoven. Vanaf de twaalfde eeuw kwamen de constructies over het eigen verleden ook beschikbaar in de volkstaal, voor een tot op zekere hoogte *nationaal* publiek van ook leken. In eerste instantie ging het daarbij om de adel. Maar meer en meer namen ook burgers kennis van deze overleveringen, die inspireerden tot de creatie van soortgelijke sagen om de eigen plaats in de geschiedenis te bepalen, politieke en economische belangen te ondersteunen, de status van hun stad te verhogen. Vaak waren het patriciërs die zich zo van adellijk bloed en historische onderbouwing voor hun maatschappelijke rang verzekerden. Maar enige kennis van de afstamingsagen moet via mondelinge overdracht, publieke vertoningen of aankleding van de stad ook bij bredere lagen zijn doorgedrongen.

Op den duur legde bijna heel Europa de eigen oorsprong in Troje. Dat leidde bij sommigen tot een meer algemene interpretatie van de Troje-sagen als collectieve oorsprongsgeschiedenis van Europa en van het nieuwe uitverkoren volk: het nageslacht van Jafeth, de christenen.

Culturoverdracht was een belangrijk element. De Trojanen, vorst voorop, werden beschouwd als door God gezonden bedwingers van de oerstaat waarin Europa zich aanvankelijk zou hebben bevonden. Daarnaast figureerden de Trojanen, in het kader van de *translatio*-gedachte, als overdragers van meer specifieke vormen van beschaving: van wijsheid en wetenschap, van ridderlijkheid en hoofsheid, en van stadscultuur.

Onder invloed van het humanisme groeide de discussie over de Troje-sagen. Op de lange duur werkte dat ondermijnend. Dat was echter meer een indirect gevolg dan een overwinning van de historische kritiek. De aandacht richtte zich nu op andere voorouders: de Galliërs en de Germanen (waaronder Angelen en Saksen). Hun geschiedenis werd aanvankelijk nog vaak gecombineerd met de Trojaanse afstamming, ook door humanisten. De Troje-sagen namen daardoor af in relatief belang, maar werden zelden volledig verworpen. Wel lijkt zich een tweedeling in enerzijds moderne, humanistische en anderzijds populaire, meer traditionele geschiedschrijving te hebben voorgedaan. De scheidslijn tussen beide vormen van historiografie bleek eerder intellectueel dan sociaal bepaald: het was niet alleen het bredere publiek bij wie de oude sagen bleven leven, ook het hof bleef hen nog lang trouw.

V. Vooraan in de Nederlanden: Brabant

De Nederlanden behoorden grotendeels tot het Duitse hertogdom Neder-Lotharingen, maar de feitelijke heerschappij lag bij de territoriale vorstendommen. De oudste Nederlandse Troje-sagen ontstonden als begeleidend verschijnsel bij hun strijd om macht en oppermacht, geïmpliceerd in de Lotharingse hertogstitel. De eerste claim op Trojaans bloed in het hertogdom was een Trojaans-Karolingische genealogie voor de graven van Namen en

Boulogne, en hield verband met hun verwerving van die titel. Hun opvolgers, de Brabantse hertogen, sloten aan bij die stamboom.

Brabants beroep op Trojaans bloed is voor het eerst te vinden in een aantal genealogieën van rond 1270. Hun ontstaan is verklaard uit de dynastieke crisis bij het aantreden van Jan I, en uit de ambitie van het hof om de Lotharingse hertogstitel zijn oude zwaarte te hergeven. Maar daarmee is de inhoud van deze teksten niet volledig verklaard. Hier wordt geopperd dat Jan I er aanspraak op de vacerende keizerskroon mee wilde onderbouwen. De belangrijkste aanwijzing voor eerder bestaan van een Brabantse Troje-sage levert Segher Diengotgaf. Onzekerheid over de datering van zijn werk maakt verklaring van het ontstaan van zo'n oudere sage lastig. De ten aanzien van de genealogieën genoemde intenties kunnen allemaal hebben meegespeeld.

Deze oudste Brabantse Troje-sage werd tot in de zestiende eeuw verspreid. Aanvankelijk diende zij de dynastie. In tweede instantie kreeg ze ook betekenis voor de steden. Zij werd draagster van lokale belangen, en van een zich met de dynastie identificerend nationalisme. Speciaal hofstad Brussel heeft de hertogelijke band met Troje sterk op zichzelf betrokken. Ook de hertogen lijken de stad zo te hebben gezien: als hun eigen Troje.

Maar de Brabantse Troje-traditie was veel uitgebreider: ook de historie van 'zwaanridder' Brabo behoorde er toe. In dat verhaal kreeg de wording van land en steden een ruimere plaats. Daardoor kon deze geschiedenis een nog groter rol gaan spelen in het collectieve zelfbewustzijn dan de oudste Troje-sage. Ontwarring van de gecompliceerde overlevering legde verschillende ontwikkelingsstadia bloot. De eerste Brabo-sage ontstond vermoedelijk voor het hof, in het tweede kwart van de veertiende eeuw, als aanvulling op de bestaande herleiding uit Troje. Het verhaal rationaliseerde de terugvoering van de hertogen op een te sprookjesachtige zwaanridder, Elias, en bood nog verdere verklaring en promotie. De tweede versie werd niet veel later in Leuven bedacht. Het was een gewaagde maar onhandige antiquisering van het Brabo-verhaal, bedoeld om de positie van hof- en hoofdstad op Brussel te heroveren. In een derde bewerking werd die antiquisering ingrijpend herzien tot een geschiedenis van een aan Rome evenwaardig rijk Agrippina, dat de oorsprong van Brabant zou hebben gevormd. Dit verhaal werd bedacht voor Jan III, maar kreeg zijn grootste verspreiding in een Antwerpse lezing van ca. 1470, waarin status en economisch belang van deze stad historisch werden gezeurd. Een vierde, nog weer chiquere omwerking lijkt geschreven ter ondersteuning van de ambities van Karel de Stoute, én van de eigen, Brabantse positie. Deze versie werd verwerkt in Jean Lemaire's *Illustrations de Gaule et Singularitéz de Troyes* (1511-1513), bedoeld ter verheerlijking van de Habsburgers, maar door omstandigheden niet volgens plan voltooid. Het was desondanks succesvol. Maar van het Brabantse aandeel erin was maar weinig over.

De oudste Brabantse Troje-sage is wel aangeduid als 'officiële herkomst' van de hertogen, in tegenstelling tot de bekritiseerde herleiding uit Elias. Ten onrechte is dat contrast vervolgens ook betrokken op Brabo, de verbeterde zwaanridder. Brabo was echter ook 'officiële herkomst', steeds opnieuw omarmd door en voor het hof. Eerdere hypothesen over een stedelijk, speciaal Antwerps ontstaan van de Brabo-sage moeten worden verworpen.

Pas in tweede instantie werd het verhaal opgepakt door steden. Leuven was daarin opmerkelijk vroeg. Maar vooral Antwerpen heeft Brabo in de armen gesloten, en tot diep in de zestiende eeuw gebruikt in officiële stadspropaganda. Voor de Brabo-sage was het effect van deze stedelijke annexatie tweeledig. Enerzijds kreeg het verhaal bredere bekendheid. Anderzijds werd het erdoor ontleed en ontmanteld. Iedere stad was voornamelijk geïnteresseerd in het eigen deel van de historie. Daardoor raakte de sage als geheel - en daarmee de band met Troje - op de achtergrond.

Ook de komst van de drukpers had tegenstrijdige gevolgen. Ze bracht verdere verspreiding. Maar tegelijk werkte ze selectief. Lokale geschiedschrijving verscheen

voorlopig niet in druk, dat was te riskant. Alleen een grote markt als Antwerpen kon wat extra aandacht krijgen. Voor regionale historiografie gold hetzelfde probleem van een door het onderwerp beperkt afzetgebied. Drukkers neigden daarom tot combineren van gewesten. De sagen verschenen zo in een nieuw kader, waarin oorspronkelijke lezingen en bedoelingen weleens botsten. Dergelijke verzamelingen brachten ontkrachting, verwarring en inconsistentie.

VI. Trojaanse oorsprongssagen in de verdere Nederlanden

Vlaanderen verbond zich al in de tiende eeuw met de Trojaans-Karolingische stamboom, met het oog op de Westfrankische troon. Ter aanvulling werden ook de inheemse wortels ingevuld, met de woudmeesterslegende. In de vijftiende eeuw werd dat verhaal uitgebreid tot een volledige oorsprongsmythe, met een eigen lijn naar Troje via de Merovingische Ydona, dochter van Lotharius. Zo werden de graven gelijkwaardig aan de Karolingers, afgestamd van een andere dochter van Lotharius, Blithildis.

De uitgebreide woudmeesterslegende beschreef verschillende stedenstichtingen. Speciale aandacht voor Brugge kan wijzen op Brugse inbreng in het verhaal, dat later werd gebruikt voor Brugse zelfpromotie. In dat verband past vermoedelijk ook de tot nu toe onverklaarde naam van het genootschap ‘de Witte Beer’, die Brugge op een lijn met Rome en andere Trojaanse dochtersteden plaatste. De *Excellente Cronike van Vlaenderen* beschreef de Trojaanse oorsprong van Gent. Dit verhaal werd ontleend aan de Henegouwse Troje-sage, waarschijnlijk voor de drukker, die met een Vlaams-Gentse kroniek het succes van de Brabants-Antwerpse *Alderexcellentste Cronyke* wilde evenaren.

Eind veertiende eeuw creëerde Jacques de Guise een Henegouwse Troje-sage, in de *Annales Hannoniae*. Hij droeg deze op aan de graaf van Holland, Zeeland en Henegouwen, met het vermoedelijke doel om diens achterstelling van Henegouwen te keren. Zijn creatie van stad en rijk Belgis bracht het eigen verleden op gelijke hoogte met het Romeinse. Zijn genealogie van de graven varieert weer betekenisvol op de Karolingische afstamming uit Blithildis, met implicatie van Henegouwse superioriteit. Hij had grote invloed op het laatmiddeleeuwse en vroegmoderne beeld van het antieke verleden van de (Zuidelijke) Nederlanden. Daarbij is ook uit zijn werk geput om bepaalde steden te verheerlijken, bleek al in de *Excellente Cronike van Vlaenderen*. Vooral de Gentse patriciër Marcus van Vaernewijck heeft zich ingespannen voor verdere annexatie van de Belgis-sage voor Vlaanderen en Gent.

Over de herkomst van de Hollandse graven schreven verschillende auteurs rond het hof. Bevredigende uitleg van hun visie bleef lastig. Hier wordt betoogd dat zij de graven een Merovingische afstamming toedichtten. Zo gaven zij een passende achtergrond aan het Roomskoningschap van Willem II, en boden zij tegenwicht aan met name Brabantse machtsclaims.

In de vijftiende eeuw werd de Merovingische afkomst van de graven uitvoerig geëxpliciteerd. Concurrentie met de Brabantse afstammingsage is duidelijk, verzet tegen de Bourgondische machthebbers impliciet. Opdrachtgevers waren vermoedelijk de Brederodes. Ook de Arkels hadden een Troje-sage. Zij benadrukte de soevereiniteit van deze machtige Hollandse vazallen. Toen hun rol na 1428 was uitgespeeld konden de van hen afgestamde Egmonds het Trojaanse bloed goed gebruiken.

Tegen 1450 ontstond een mythe die ook de oorsprong van het volk en van bepaalde plaatsen behandelde. De Hollanders werden daarbij op ongebruikelijke manier met Troje verbonden: zij werden geïdentificeerd met de door Brutus uit Albion verjaagde reuzen (hier:

Slaven). Dit verhaal is uitgelegd als onbeholpen opsiering van het eigen verleden. Hier wordt het verklaard als Trojaanse anti-sage, die de Hollandse voorvaderen afschilderde als wildemannen, passende bewoners van dit Woud zonder Genade, dit Holt[Hout]-land. Zij symboliseren de chaos vóór de komst van Trojaans gezag en christendom. Het verhaal wilde Utrechts eerste bisschop Willibrord verheerlijken.

De Slaven-sage voorzag slecht in de behoefte aan een glansrijk verleden. Aurelius, vroegste geschiedschrijver van de Bataven, loste dit op. In zijn *Divisiiekroniek* behield hij veel van het oude sagenmateriaal, maar hij verving de afstamming van reuzen door een herleiding uit de Bataven, *nobele* wilden. De vernieuwing van zijn Batavenmythe lag dus in haar positieve implicaties. Aurelius lijkt zelfs te suggereren dat de Bataven uit Troje kwamen. De drukker, die de Hollanders geïnteresseerd achtte in een Trojaanse oorsprong, was daar ongetwijfeld blij mee.

De late opbloei van de Gelderse geschiedschrijving kan helpen verklaren waarom daar geen eigen Troje-sage ontstond. Toch waren er Gelderse banden met Troje. Direct beroep op een Trojaanse oorsprong kwam van de Egmonds, die op deze manier hun aanzien en hun politieke belangen in Gelre en daarbuiten wilden bevorderen. In de overleveringen rond Nijmegen en rond de Germaanse voorouders zijn ontleningen aan Trojaans materiaal van elders te vinden.

In Friesland ontbrak een dynastie. Dat droeg bij aan het ontstaan van een veelheid aan oorsprongssagen. De oudste verhalen, rond de Aziatische Sem en de Indische Friso, benadrukten vrijheid en vroege vroomheid. Ze waren bedoeld om het Hollands-Utrechtse portret van de Friezen als weerspannige heidenen te weerspreken.

Begin zestiende eeuw gaf de Groningse patriciër Sicke Benninge de Friezen nieuw, modieus prestige: hij maakte Friso tot Trojaan, waarbij de religieuze lading van de Friso-sage verdween. Een groepje Groningse academici verdiepte zich eveneens in het Friese verleden. Hun wereld lijkt intellectueel gescheiden van die van Benninge. Toch kozen ook geschoolde auteurs er nog wel voor Troje, blijkt uit het werk van stadssecretaris Reiner Bogerman.

De enige 'Friese' Troje-sage die bekendheid kreeg werd bedacht voor de Habsburgers. In deze constructie behoorde Friesland vanouds tot het bezit van hun Trojaanse voorvaderen. Een van hen, Grunus, stichtte Groningen. Dit stichtingsverhaal onderstreepte de Habsburgse macht over de op dat moment door hen belegerde stad. Grunus, uit het Habsburgse kader gehaald, werd de trots van Groningen. Dat leidde tot concurrerende ondergraving uit andere delen van Friesland. Grunus' Trojaanse achtergrond raakte zo uit zicht.

De mythische geschiedschrijving rond bisschopssteden richtte zich liever op Rome dan op Troje. Trojaans bloed was uitverkoren tot het dragen van wereldlijke macht, en dus irrelevant voor kerkvorsten. Rome, het oudste en voornaamste bisdom ter wereld en universeel kerkelijk centrum, was voor hen het ultieme model.

Desondanks zijn er ook voor bisschopssteden lijnen naar Troje getrokken. Het belangrijkste Nederlandse voorbeeld betreft Tongeren, de oorspronkelijke zetel van het bisdom Luik, en een zichtbaar oude stad. Ook voor Tongeren was een mooi Romeins verleden bedacht. In de twaalfde eeuw kwam daar, door een promotiecampagne van het Maastrichtse Servaas-kapittel, een Trojaanse link bij. Dat Trojaanse verleden werd verder opgeklopt in het werk van Jean d'Outremeuse, ter verheerlijking van Luik en de Luikse *beau monde*. Tongeren werd ook buiten het prinsbisdom ingezet voor de creatie van Trojaans verleden: in Brabant en Henegouwen, en aan het Bourgondische en Habsburgse hof. Vanaf de zestiende eeuw zijn voorbeelden aanwijsbaar waaruit blijkt dat het stadje zelf trots was op deze oorsprong.

VII. Conclusie

In de late middeleeuwen had Troje nog steeds dezelfde betekenis: als exempel voor oude en nieuw te vormen waarheden, maar vooral als uitverkoren geboortegrond van het laatste Rijk, van godgewilde orde en beschaving, waar men zich graag mee verbond om de eigen positie te verklaren en te versterken. Ook in de Nederlanden zijn verschillende lijnen naar Troje gelegd: voor de vorst, voor adel, en vervolgens ook voor steden. De hoeveelheid sagen was hier zelfs groter dan in de omringende landen, door politieke versnippering en bijbehorende machtsstrijd, die ook op dit front werd uitgevochten. De belangstelling voor Troje was dus nog steeds direct verbonden met de eigen herkomst uit de stad. De drukpers sloot daarbij aan, en het humanisme was vaak mild, vooral in dienst van hof, stad of drukkerij.

Toch vormden de vijftiende en zestiende eeuw een keerpunt. Juist de veelheid aan Nederlandse sagen maakte de Troje-traditie hier kwetsbaar. De ontwikkelingen rond het hof, de selectieve en eroderende belangstelling van steden en drukkers, het verloop van de Opstand, de aansluitende verschuiving van het culturele zwaartepunt naar het Noorden: het droeg allemaal bij aan vermindering van waarde en waardering van de ooit zo belangrijke Troje-sagen. Hun betekenis raakte vergeten.